

A'dan Z'ye
SABAHATTİN ALİ

SEVENGÜL SÖNMEZ

A'dan Z'ye
SABAHATTİN ALİ

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları – 2499

A'dan Z'ye Sabahattin Ali
Sevengül Sönmez

Kitap editörü: **Murat Yalçın**

Düzeltili: **Filiz Özkan**

Kapak tasarımı: **Nahide Dikel**

Grafik uygulama: **Arzu Yaraş**

Baskı: ????

1. baskı: İstanbul, Temmuz 2009

2. baskı: İstanbul, Ağustos 2017

ISBN 978-975-08-1644-4

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2017

Sertifika No: 12334

Bütün yayın hakları saklıdır.

Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Kemeraltı Caddesi Karaköy Palas No: 4 Kat: 2-3 Karaköy 34425 İstanbul

Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23

<http://www.ykykultur.com.tr>

e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr

İnternet satış adresi: <http://alisveris.yapikredi.com.tr>

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

*Babasını faili meçhul cinayetlerde yitirmiş
tüm kız çocuklarına*

YENİ BASKIYA ÖNSÖZ

Bir Yazarı Hatırla(t)mak

Sabahattin Ali'nin kişiliğini, hayatının önemli olaylarını, yapıtlarını, onun hakkında yapılan çalışmalarını tüm ayrıntılarıyla anlatmak, edebiyat ve sanat görüşünü, politik duruşunu, gözlem yeteneğini ortaya koymak için kaleme aldığım *A'dan Z'ye Sabahattin Ali* yayımlandığında büyük bir ilgi gördü ve zamanla Sabahattin Ali hakkında yapılan çalışmalarda temel kaynak oldu. Kitabın bu denli ilgi görmesinde, Sabahattin Ali'nin bilinmeyen özelliklerini açığa çıkarmamın yanı sıra, pek çok kaynağa ilk kez yer vermemin, kişisel evrakını titizlikle elden geçerek yaptığım kapsamlı araştırmaların etkisi olduğunu düşünüyorum. *A'dan Z'ye Sabahattin Ali*, Sabahattin Ali ve eserleri hakkında bugüne kadar yazılan en kapsamlı kitap olma özelliğini hâlâ sürdürüyor.

Kitabın yayımlanmasından sonra yeni çalışmalar yapmaya devam ettim. Sabahattin Ali hakkında pek çok toplantıya katıldım, 2012'de "Fotoğrafını Bekliyorum" adlı bir sergi düzenledim, 2013'te ise Kültür Bakanlığı'nın anı kitapları dizisinde *Sabahattin Ali* kitabının editörlüğünü üstlendim. 2014'te Sabahattin Ali'nin eşine ve kızına yazdığı mektupları *Canım Aliye Ruhum Filiz* adıyla kitaplaştırdım. Önümüzdeki yıllarda da yeni yayınlar yapmaya devam edeceğim.

A'dan Z'ye Sabahattin Ali'nin ilk baskısından bu yana, Sabahattin Ali'nin eserleri Türkiye'de ve dünyada yoğun ilgi görmeye başladı. Sabahattin Ali hakkında yapılan çalışmaların, etkinliklerin sayısı büyük bir hızla arttı. Dergiler Sabahattin Ali'yle ilgili özel sayılar yayımladı; Sabahattin Ali'nin hayatını anlatan kitaplar yazıldı, belgeseller çekildi. Yine Türkiye'de ve dünyanın farklı pek çok ülkesinde Sabahattin Ali'yi anmak için toplantılar, konserler düzenlendi. Bütün bunlar hem şaşırtıcıydı hem de sevindirici. Sabahattin Ali hakkında yapılan çalışmalara ve bahsettiğim etkinliklere yer verebilmek için kitabı genişletmem gerekti.

Okumayı kolaylaştıran yeni tasarımıyla sayfa sayısı azalan kitabın bu baskısında, bulduğum yeni belgelerin ve yapılan yeni çalışmaların ışığında Sabahattin Ali hakkında yapılan çalışmaların ve yabancı dillere çevrilen eserlerinin, film, tiyatro ve belgesellerin listesini genişlettim. Sabahattin Ali'ye dair bulduğum yeni belgelerle birlikte, *Değirmen*'in ve *Sırça Köşk*'ün toplatılması, Sabahattin Ali adı

nı taşıyan cadde ve sokaklar, Sabahattin Ali büst ve heykelleri, Sabahattin Ali Edebiyat Okulu gibi yeni maddeler ve yeni fotoğraflar ekledim, kimi maddelere de eklemeler yaptım.

* * *

Kitabın ilk baskısından bugüne gelindiğinde Sabahattin Ali'nin eserleri ve yaşamöyküsü etrafında deyim yerindeyse bir efsane oluştu. *Kürk Mantolu Madonna*, Mart 2017 itibarıyla 80. baskısına ulaşırken diğer kitapları da ardı ardına yeni baskılar yaptı. Dünyada da Türkiye'nin çok satan romanı olarak ilgi gören *Kürk Mantolu Madonna* yirmiden fazla dile çevrildi ve Penguin Classics dizisi içinde yer aldı. *Kürk Mantolu Madonna*'nın çok satanlar listesinden düşmemesi, edebiyatçıları ve eleştirmenleri hayli ilgilendirdiği gibi, televizyonların ana haber bültenlerinde bile tartışmaya açıldı.

Sabahattin Ali'nin eserlerinin yeniden gündeme gelmesi ve çok satması öncelikle önemli bir yayıncılık başarısı olarak değerlendirilmelidir. Sabahattin Ali'den geriye kalan her şeyi (mektuplar, çeviriler vb.) yayımlayarak kuşatıcı bir yayıncılık örneği gösteren Yapı Kredi Yayınları, Sabahattin Ali'nin eserlerinin farklı baskılarını yaparken sergiler başta olmak üzere, pek çok şehirde farklı etkinlikler düzenledi. Okullarda öğretmen ve öğrencilere Sabahattin Ali'yi anlatan çok sayıda buluşma gerçekleştirdi. Yayınevinin desteğiyle kurulan Sabahattin Ali Edebiyat Okulu, öğretmenlere yeni bir bakış açısı kazandırırken öğrencilerin edebiyat üzerine düşünmesine olanak sağladı. Bu bağlamda Yapı Kredi Yayınları'nın bir yazarın tüm eserlerini yayımlamanın sorumluluğunu layığıyla yerine getirdi.

Bu buluşmalar ve çalışmaların yarattığı etki eserlerin okura ulaşmasını hızlandırırken Sabahattin Ali'nin –usta bir yazar olarak– kendi zamanının çok ötesine seslenebilen dili, okurun onu anlamasını ve sevmesini sağladı. Öte yandan, okurların dünya görüşlerinden bağımsız olarak bir kitapta buluşma isteği, klasik arayışı ve “aşk” *Kürk Mantolu Madonna*'yı herkesin kitabı haline getirdi. Romanın güçlü olan dış hikâyesini geride bırakan “aşk” kitleleri buluşturan en önemli unsur oldu. Kitaptan yapılan alıntılar, hakkında düzenlenen soruşturmacalar, internette yüz binlerce kez paylaşılırken, kahveli kitap fotoğraflarının vazgeçilmez haline gelen *Kürk Mantolu Madonna*, herkesin kitaplığında yer edindi böylece.

Türkiyeli okuru bir romanda buluşturmayı başaran ve eserleri bugün çok satan Sabahattin Ali'nin yaşamına duyulan merak da arttı. Hakkında biyografik romanlar yazılmaya başlandı. Şiirlerinden bestelenen şarkılar yeniden popüler oldu, öykülerinden sinema uyarlamaları yapıldı.

Sabahattin Ali hakkında Türkiye'de ve dünyada yapılan akademik çalışmaların sayısında da gözle görülür bir artış olurken 2009'dan bu yana yazılan tezlerin sayısı da arttı.

Bu popülerlik, Sabahattin Ali'nin daha çok tanınmasını, eserlerinin daha çok okunmasını sağlasa da, eserlerin akademik ve kuramsal açıdan yeteri kadar incelenmediğini belirtmem gerekir. Sabahattin Ali'nin eserlerinin yaşadığı dönemin diğer edebiyatçılarıyla karşılaştırılması, etkilendiği ve etkilediği yazarlar, eserlerinin dünya dillerindeki kaynakları ve etkileri üzerine araştırmalar yapılması bize yeni okuma olanakları sağlayacaktır.

Bu popülerliğin Sabahattin Ali için yeni bir kimlik inşa ettiğini, çok satan bir yazar olarak konumlanırken, siyasi görüşü nedeniyle görevinden alınmış, Türkiye'nin en çok satan siyasi mizah gazetesi *Markopaşa'yı* Aziz Nesin ve Rifat Ilgaz'la birlikte çıkarmış, buradaki yazılarından dolayı onlarca kovuşturmaya uğramış, hapis yatmış ve yurtdışına kaçmaya çalışırken öldürülmüş çok yönlü bir sanatçı olduğunun unutulduğunu –görmezden gelindiğini– onu, dünya görüşünden ve ideallerinden koparılmış olarak eksik tanımamıza yol açacağını düşünüyorum.

Sabahattin Ali'nin büyük ve önemli bir yazar olduğu kadar, sosyalist dünya görüşüne sahip, ezilenin hakkını koruyan, kendisini ve çevresindekilerini susturmaya çalışan güçlerle savaşan, iyi ve adil bir dünya için mücadele eden bir aydın olduğunu, yaşarken susturulmaya, baskılarla yıldırılmaya çalışıldığını, ölümünden sonra ise eserlerinin uzun yıllar yayımlanmadığını, ölümünün de hâlâ aydınlatılmadığını unutmamalıyız.

* * *

Yeni baskıyla birlikte teşekkür borçlu olduğum kişilere yenileri eklendi: Kitabın anlatımını gözden geçirmemi öneren ve yol gösteren Yalçın Armağan'a, Sabahattin Ali'nin eserlerinin Rusça başta olmak üzere Kiril alfabesi kullanan dillere yapılan çevirilerini okumamı sağlayan Sabri Gürses, Farsça çeviriler için Zeynep Abdigolzar, Ermenice çeviri için Mehmet Fatih Uslu'ya, 1-2 Mart 2015'te New York Üniversitesi'nde yapılan "Transnational Perspectives on the Life and Work of Sabahattin Ali" toplantısını düzenleyen ve beni açılış konuşmacısı olarak davet eden İlker Hepkaner ve Ali Bolcakan'a, yeni baskıyı büyük bir titizlikle hazırlayan Arzu Yaraş'a çok teşekkür ederim.

Bu kitabın yazılması fikrini ortaya atan ve uzun yıllar boyunca Sabahattin Ali çalışmalarına destek veren Filiz Ali'ye bir kez daha sonsuz teşekkürler...

Üsküdar, Haziran 2017
Sevengül Sönmez

ZAMANDİZİNİ

- 1907** Gümölcine'ye bağlı Eğridere'de dünyaya geldi. (25 Şubat)
- 1914** İstanbul'da Üsküdar Füyuzat-ı Osmaniye'de ilköğrenime başladı. Çanakkale ve Edremit iptidailerinde okudu.
- 1918** Ailecek İzmir'e göç ettiler. Kısa bir süre sonra Edremit'e döndüler.
- 1921** Edremit İptidaisi'ni bitirdi.
Balıkesir Öğretmen Okulu'na girdi. (Aralık)
- 1924** Balıkesir Öğretmen Okulu gazetesinde ilk yazıları yayımlandı.
- 1926** Balıkesir *Çağlayan* dergisinde ilk şiirleri yayımlandı. (Mart)
- 1927** İstanbul Muallim Mektebi'ni bitirdi.
Yozgat Cumhuriyet İlkokulu'na atandı. (1 Ekim)
- 1928** Açılan sınavı kazanarak Maarif Vekâleti tarafından Almanya'ya öğrenci olarak gönderildi. (Kasım sonu)
- 1930** Almanya'dan döndü. (İlkbahar)
Yaz maaşını alabilmesi için Bursa'nın Orhangazi-Orhaneli ilçesine atandı.
Gazi Eğitim Enstitüsü'nde yapılan Almanca yeterlilik sınavını başarıyla geçti.
Aydın Ortaokulu Almanca öğretmenliğine atandı. (24 Eylül)
Resimli Ay dergisinde düzeltmen ve sekreter olarak çalışan Nâzım Hikmet'le tanıştı.
İlk toplumsal gerçekçi öyküsü "Bir Orman Hikâyesi" *Resimli Ay*'da yayımlandı. (Eylül)

1931 İhbar sonucunda öğrenciler arasında yıkıcı propaganda yaptığı gerekçesiyle tutuklandı. (Mart)

Aydın Hapishanesi'nde üç ay tutuklu kaldıktan sonra aklandı. (Mayıs)

Konya Ortaokulu Almanca öğretmenliğine atandı. (30 Eylül)

1932 "Kuyucaklı Yusuf" *Yeni Anadolu* gazetesinde tefrika edilmeye başlandı. Yarım kaldı. (Haziran)

Bir eğlence sırasında okuduğu şiirle Atatürk'e hakaret ettiği gerekçesiyle Cemal Kutay ve Mehmet Emin Soysal tarafından ihbar edilince tutuklandı. (26 Aralık)

1933 Konya Asliye Ceza Mahkemesi tarafından on iki ay hapse mahkûm edildi. (7 Ocak)

Temyiz için verdiği dilekçeye olumsuz yanıt verildi. Cezası on dört aya çıkarıldı. (3 Mart)

Memuriyet kaydı silindi. (29 Nisan)

Sinop Hapishanesi'ne gönderildi. (12 Mayıs)

Cumhuriyet'in onuncu yılı dolayısıyla çıkarılan afla cezasının bitimine birkaç ay kala hapisten çıktı. (Ekim)

Eski görüşlerini değiştirdiğini bildirmesi koşuluyla devlet görevine atanmasına karar verildi. (Kasım)

1934 Atatürk'ü öven "Benim Aşkım" adlı şiiri *Varlık* dergisinde yayımlandı. (15 Ocak)

Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü büro şefliğine, ardından da Talim ve Terbiye Dairesi mümeyyizliğine atandı. (Eylül)

Dağlar ve Rüzgâr adlı şiir kitabı yayımlandı.

1935 Hüseyin kızı Aliye ile evlendi. (16 Mayıs)

Milli Eğitim Bakanlığı Neşriyat Müdürlüğü kalembaşılığına getirildi. (25 Haziran)

Ek görevle Ankara İkinci Ortaokulu'na Almanca öğretmenliğine başladı. (Kasım)

Değirmen adlı öykü kitabı yayımlandı.

- 1936** Babasının adı Ali'yi soyadı olarak kullanmak istedi. Özel adların soyadı olamayacağı söylendiği için "Ali" soyadını aldı ama bu soyadını hiç kullanmadı.
"Kuyucaklı Yusuf", *Tan* gazetesinde tefrika edilmeye başlandı. (9 Kasım-21 Ocak 1937)
- 1937** *Kuyucaklı Yusuf* yayımlandı. (Şubat)
Askere alındı. Saffet Arıkan'ın yardımıyla teğmen oldu. (Mayıs)
Kuyucaklı Yusuf, aile hayatı ve askerlik aleyhinde olduğu gerekçesiyle toplatıldı. (Haziran)
Kızı Filiz doğdu. (30 Eylül)
Ses adlı öykü kitabı ve *Kuyucaklı Yusuf* yayımlandı.
- 1938** Teğmen olarak Eskişehir'e gönderildi. (Nisan)
Ankara Musiki Muallim Mektebi'ne atandı. (3 Aralık)
Devlet Konservatuvarı'nda Carl Ebert'in çevirmeni, öğretmen ve dramaturg olarak çalışmaya başladı. (10 Aralık)
- 1939** "İçimizdeki Şeytan" *Ulus* gazetesinde tefrika edildi. (3 Nisan- 29 Haziran)
- 1940** *İçimizdeki Şeytan* yayımlandı. (Şubat)
Savaş nedeniyle bir kez daha askere alındı. İstanbul'da Büyükdere'de ekmekçi kolunda görevlendirildi.
"Kürk Mantolu Madonna" *Hakikat* gazetesinde tefrika edilmeye başlandı. (18 Aralık- 8 Şubat 1941)
- 1943** *Kürk Mantolu Madonna* yayımlandı. (Mart)
Yeni Dünya adlı öykü kitabı yayımlandı. (Mart)
Ignazio Silone'nin *Fontamara* adlı romanını Türkçeye çevirdi. (Kasım)
- 1944** Kendisine hakaret eden Nihal Atsız'ı mahkemeye verdi. (7 Nisan)
Atsız, suçlu bulunup dört ay hapis cezasına mahkûm edildi. (Mayıs)
Üçüncü kez askere alındı. Çankırı'ya gönderildi. (Kasım)
- 1945** Cami Baykurt'la birlikte *Yeni Dünya* gazetesini yayımladı. (1 Aralık)

Tan gazetesi ve kimi yayınevleri saldırıya uğradı. (4 Aralık)

Bakanlık emriyle etkin görevlerine son verildi. (11 Aralık)

1946 Aziz Nesin'le birlikte *Markopaşa'yı* çıkarmaya başladı. (25 Kasım)

1947 *Markopaşa'da* yayımlanan "Topunuzun Köküne Kibrit Suyu" (16 Aralık 1946), başlıklı yazıdan dolayı Cemil Sait Barlas'a hakareten dört ay (10 Mart), "Biliyor musunuz?" başlıklı yazıdan dolayı Falih Rifki Atay'a hakareten üç ay (25 Haziran) mahkûmiyet cezası aldı. Yargıtay'a başvurdu.

Markopaşa'da yayımlanan "Ali Baba ve Kırk Haramiler: Divanhanede Bir Röportaj" (3 Şubat) başlıklı yazıda Büyük Millet Meclisi ve Bakanlar Kurulu'na "Kırk Haramiler" denerek hakaret edildiği gerekçesiyle aleyhinde dava açıldı, mahkemede beraat etti. (Mart)

Markopaşa sıkıyönetim tarafından kapatılınca (16 Mayıs) *Merhum-paşa'yı* (26 Mayıs), *Malumpaşa'yı* (8 Eylül), *Alibaba'yı* (25 Kasım) yayımladı.

"Hasan Âli-Kenan Döner Komedi" başlıklı yazıdan dolayı (*Merhumpaşa*, 26 Mayıs) Nihal Atsız'a hakareten dava açıldı. (Mayıs)

Cemil Sait Barlas'a hakaret davasında cezası kesinleşince Sultanahmet Tevkifhanesi'ne kondu. (Mayıs) Üsküdar Paşakapısı Hapishanesi'ne nakledildi. (Haziran)

Hapisten çıktı. (Eylül)

"Adalet Koridorlarında" (*Merhumpaşa*, 26 Mayıs) başlıklı yazı nedeniyle adliyenin manevi şahsiyetini tahkir davası açıldı ve tutuklama kararı verildi. (14 Kasım)

Bir süreliğine İzmir'e gitti.

Bulunduğu yerin adresini bildirerek teslim oldu. (19 Aralık)

Sultanahmet Tevkifhanesi'ne kondu. On iki gün yattı, duruşmadan sonra serbest bırakıldı. (30 Aralık)

Sırça Köşk adlı öykü kitabı yayımlandı. Kısa zaman sonra Bakanlar Kurulu kararıyla toplatıldı. (Ağustos)

1948 *Zincirli Hürriyet*'teki "En Büyük Tehlike" başlıklı yazısı nedeniyle (5 Şubat) kovuşturılmaya uğradı.

Bir kamyon satın alarak nakliyeciliğe başladı.

Hapisteyken tanıştığı Berber Hasan Tural'ın bulduğu Ali Ertekin aracılığıyla yurtdışına kaçmaya çalıştı. (31 Mart)

Cesedi Kırklareli'nin Sazara köyü yakınlarında bulundu. (16 Haziran)

İstanbul polisi, Bulgaristan'a adam kaçıran bir şebekeyi izlediği sırada Ali Ertekin'i tutukladı. (28 Aralık)

1949 Sabahattin Ali'nin cesedi gömüldüğü yerden çıkarılarak Kırklareli Memleket Hastanesi'nde muayene edildi. (11 Ocak)

Ali Ertekin'in Sabahattin Ali'nin katili olduğu açıklandı. (12 Ocak)

Ali Ertekin cinayeti milli duygularla işlediğini söyledi. (2 Nisan)

Ali Ertekin Kırklareli Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmaya başladı. (30 Nisan)

1950 Ali Ertekin dört yıl ceza aldı. (15 Ekim) Aynı yıl çıkarılan af yasasından yararlanarak salıverildi.

1965 Sabahattin Ali'nin bütün eserleri yayımlanmaya başlandı.

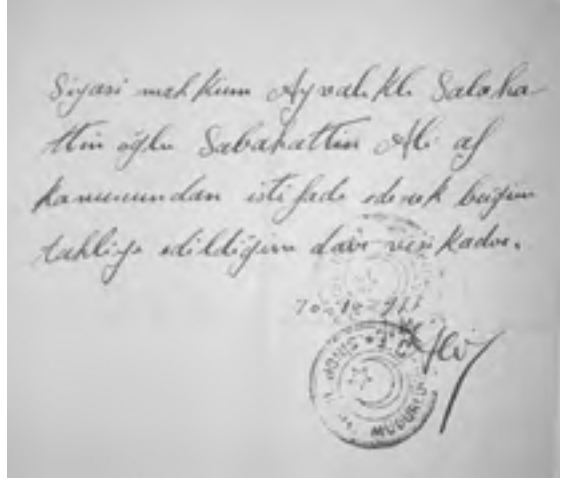
10. YIL AFFI

Cumhuriyet'in 10. yılında 2330 sayılı Af Kanunu'na uygun olarak 26 Ekim 1933'te ilan edilen genel af, Sabahattin Ali'nin Sinop Hapishanesi'ndeki mahkûmiyetinin birkaç ay kısalmasını sağlamıştır.

Sabahattin Ali Ayşe İlhan'a yazdığı 14 Temmuz 1933 tarihli mektupta aftan söz eder: "Benim beş ay kadar cezam kaldı. Teşrin-i evvelde affı şahane gelirse 2,5 ayım kaldı demektir. Çıkacağım günler yaklaştıkça sabrım azalıyor."

1 Ağustos 1933 tarihli mektubunda, "29 Teşrin-i evvelde çıkacağımızı zannediyorum" diyen Sabahattin Ali, Ayşe İlhan'a Sinop Hapishanesi'nden son mektubunu 25 Ekim 1933'te gönderir: "Birkaç güne kadar çıkmamız muhtemel."

► BKZ. SİNOP HAPİSHANESİ

30 Ekim 1933 tarihli tahliye belgesi

A. METİN

Sabahattin Ali'nin takma adı. Sabahattin Ali, bu adla *Tan* gazetesinde 23 Ocak - 3 Mart 1944 tarihleri arasında "Emperyalistın Tarifi", "Bu Memleketi Kurtarmak İçin", "Milliyetçinin Tarifi", "Hürriyet Meselesi" başlıklı dört yazı yayımlamıştır.

ADANA-MERSİN-TARSUS İNCELEME GEZİSİ

Şubat 1932'de İstanbul Üniversitesi'nden bir grup öğrenci, Coğrafya Profesörü Hamit Sadi Bey başkanlığında Konya-Adana inceleme gezisine çıkmıştır. Pertev Naili Boratav, 25 Ocak 1932 tarihli mektubunda Sabahattin Ali'ye bu geziden söz eder: "Münih seyahatine intizaren, 11 gün sonra Adana'ya bir seyahatimiz var: Edebiyat Fakültesi Talebe Cemiyeti ile beraber bir haftalık bir gezinti yapmak niyetindeyim ve kararım, beklenilmeyen bir mâni çıkmadığı takdirde, katidir. Bu seyahatte en çok beni sevindiren Konya'da da bir gün tevakkuf etmemiz olacak. Bakalım bana neler ikram edeceksin. Ay başı ve bayram olmak münasebetiyle öyle kolay kolay ağırlanamayacağımı sana şimdiden tebliğ edeyim."

Adana'da Ramazanoğulları Camii'nin minaresinde

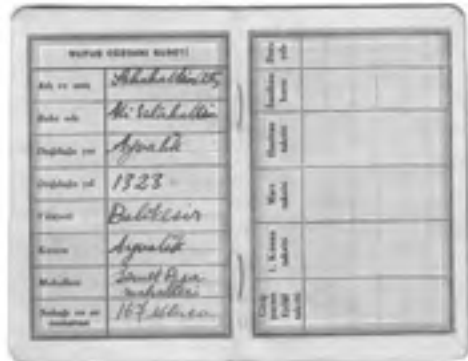
Adana-Mersin-Tarsus inceleme gezisine katılanlar

Grup Konya'ya geldiğinde Sabahattin Ali'yi de alarak yolculuğa devam eder.

Sabahattin Ali, 11 Nisan 1935 tarihinde Aliye Ali'ye yazdığı mektubunda Konya'daki sıkıntılı günlerini anlatırken bu geziden keyifle bahsetmektedir: "Ben Konya'da muallim iken İstanbul'dan bir üniversite grubu geldi. Hep eski arkadaşlarımdı. Adana'ya gidiyorlardı. Beni de aldılar. Bir hafta Adana, Mersin ve Tarsus'ta dolaştık, eski talebelik günlerimi kahkaha ve neşe içinde tekrar yaşadım."

ADI

Yüzbaşı Ali Selahattin Bey, ilk oğlu (Sabahattin Ali) 1907'de doğunca ona arkadaşı Prens Sabahaddin'in adını vermiştir.

ADİL, FİKRET (1901-1973)

1922'de *Vakit* gazetesinde işe başladı. Daha sonra *Tanin*, *Akşam*, *Milliyet* gazetelerinde ve son ikisinin Fransızca baskılarında çalıştı. *Artist* adlı haftalık resimli bir sanat dergisi de çıkaran Fikret Adil dönemin pek çok edebiyat ve sanat dergisinde yazılar yazdı. Sanat dünyasına adım atmaya çalışan gençlere kapısını ve yüreğini açmaktan hiç çekinmeyen Fikret Adil, 1945'te Adalet Cimcoz ile Sanat Dostları Derneği'ni kurdu.

Fikret Adil'in evi sanatçıların sık ve kolay gidip geldikleri bir evdir. Sabahattin Ali de Ankara'dan geldiğinde kimi zaman Fikret Adil'in evinde kalmış; Mehmet Ali Cimcoz Sabahattin Ali'yle burada tanışmıştır.

Fikret Adil *Markopaşa* kapatıldığında 19 Ocak 1946'da *Tanin*'de mizah dergiciliğimizin içinde bulunduğu durumu anlatan bir yazı yazar. Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in tutuklanmasından birkaç gün sonra yazılan bu yazıda Fikret Adil, antidemokratik bir sürecin başlamasından endişelendiğini ortaya koyarken mizahın basitleşmemesi gerektiğinin altını çizer.

AĞAOĞLU, SAMET (1909-1982)

Ankara Hukuk Mektebi'ni bitirdikten sonra Strasbourg'da başladığı doktorasını tamamlamadan yurda dönmek zorunda kaldı. Dönüşte Ekonomi ve Ticaret Bakanlıklarında bazı üst düzey görevlerde bulundu. Demokrat Parti saflarında politikaya atıldı. 1950, 1954 ve 1957 seçimlerinde üç dönem milletvekili seçildi. Çalışma, Sanayi ve Devlet bakanlıkları yaptı. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinde tutuklanıp hüküm giydi.

1934'te Ankara'da İstanbul Pasta Salonu'ndaki ilk karşılaşmalarında Sabahattin Ali, Samet Ağaoğlu'na anılarını okuduğunu ve çok romantik bulduğunu söyler. Hızlı konuşan, sert mizaçlı bu adam karşısında şaşkınlıktan pek de konuşamayan Samet Ağaoğlu birlikte geçirdikleri günleri şöyle anlatmaktadır:

Sabahattin Ali o günden sonra İstanbul Pasta Salonu'ndaki köşemizde ve aramızda kaldı ve yarı tok yarı aç avareliğinden kurtularak cebi biraz para görünceye ve ben Sulu Han'da üst üste sefertası gibi iki odadan ibaret evimi Yenişehir'de bir apartmana taşımak imkânını buluncaya kadar hapishanede yazdığı bir şiirin teraneleri arasında hemen hemen beraber yaşadık: "Geçmiyor günler geçmiyor."

Samet Ağaoğlu 1992'de *Siyasi Günlük* adıyla yayımlanan güncesine –Sabahattin Ali'nin öldürüldüğünü gazetelerden okuduğunda– 14 Ocak 1949'da şunları yazar:

Dün Menderes, Sabahattin Ali'nin hükümet tarafından öldürüldüğünü, hadisenin on gün kadar evvel olduğunu, hükümetin bu işi nasıl meydana çıkaracağını çok düşündüğünü, eğer geçmişte 33 kişinin öldürülmesi hadisesi olmasaydı, meydana çıkartmamak yolunu tutacaklarını, fakat buna imkân bulamadıklarını, bunun için de hadiseye gazeteye yazılan şekli verdiklerini anlattı. Açılan yolun fena olduğunu söyledim, "Doğru, inşallah bununla ebediyen kapanır" cevabını verdi.

Samet Ağaoğlu'nun Adnan Menderes'le yaptığı konuşmayı aktarırken zamanla ilgili bir hata yaptığı anlaşılmalıdır; çünkü Sabahattin Ali bu konuşmadan on ay önce öldürülmüştür.

Bir akşam komünistlik üzerine konuşurlarken Sabahattin Ali, Samet Ağaoğlu'nu şaka yollu tehdit eder ve komünizm gelirse kendisi gibileri yaşatmayacaklarını söyler. Samet Ağaoğlu, bunun pek de mümkün olamayacağını dile getirir: "Ama eğer senin başına bir şey gelirse eşin Aliye Hanım bana gelmekten hiçbir zaman çekinmesin."

Aliye Hanım da anılarında Samet Ağaoğlu'ndan samimiyetle ve iyilikle söz etmektedir: "O sırada Demokrat Parti iktidara gelmişti ve Samet Ağaoğlu da bakan olmuştu. Ben de seçimlerde o parti lehine oyumu kullandığımı zannediyorum. Samet Ağaoğlu'na ricaya gitmeye karar verdim. Sabahattin ile birlikte bizde şarap içtikleri zaman siyasi konularda konuşurlardı, fikirleri çeliştiği halde bir defa dahi bağırış çağırış konuştuklarını duymadım. Gülüşerek tatlı tatlı fikir münakaşası yaparlardı. Sanki aynı fikirdeymiş gibi."

Sabahattin Ali'nin öldürülmesinden sonra iş aramaya başlayan Aliye Hanım, Samet Ağaoğlu'na gider. Samet Ağaoğlu kendisini çok iyi karşılar ve Aliye Hanım'a murakabe heyetinde bir iş verilmesini sağlar. Müdürün değişmesiyle kısa süre sonra yeniden işsiz kalan Aliye Hanım bir kez daha Samet Ağaoğlu'na gider ama bu kez kendisiyle görüşemez. Birkaç gün sonra yeniden gittiğinde Samet Ağaoğlu ona karşı soğuk davransa da, Şefik Bilkur'a telefon ederek Aliye Hanım'ın –uzun yıllar çalışıp emekli olacağı– Devlet İstatistik Enstitüsü'ne girmesini sağlar.

AĞIRNASLI, NİYAZI (1910-1987)

Hukuk Fakültesi'nde öğrenciyken Millet Meclisi'nde, bitirdikten sonra da Maliye Bakanlığında memur olarak çalıştı. Daha sonra hep serbest avukat olarak hayatını kazandı.

1961'de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi listesinden Ankara senatörü seçilen Niyazi Ağırnaslı kısa bir süre sonra bu partiden istifa ederek bağımsız kaldı; 1963'te yeni kurulan Türkiye İşçi Partisi'ne girdi.

Niyazi Ağırnaslı Sabahattin Ali'yle tanışmalarını ve arkadaşlıklarını şöyle anlatmaktadır:

Sabahattin Ali'yle 1937 yılında tanıştık. Harbiye'deki yedek subay okulunun hazırlık kıtasında nakliye taburunun er öğrencileriydik ikimiz de. 4. bölükten 12. bölüğe verildim ve orada buluştuk Sabahattin'le. Kalın gözlük camlarının gerisinden beni yüreğime kadar süzdü sanırım. Ama ben Sabahattin Ali'yi *Kuyucaklı Yusuf'u*, "Kağrı", "Çaydanlık", "Asfalt Yol" gibi hikâyeleri ve bir iki de dizesiyle zaten tanıyordum. [...] İkinci Dünya Savaşı'nda silahaltı emri alıp Sarıkışla'daki (şimdi Altındağ Adliyesi'nin bulunduğu yerler) 8. tümene katıldığım zaman Sabahattin Ali'yi de orada buldum. Benden bir gün önce de o gelmişti. Tümenin arabalı ekmeççi koluna verilmiştik. [...] Biz, Sabahattin'le birlikte, her gün bize ayrılan erlerle, arabalarla, gerekli araçlarla orada ekmeççi kolunu kurduk. Yeni yedek subaylar katıldı birliğimize ve sonunda 8. tümene Boğaz savunması görevi verildiği için komutanlığın günlük emrine uygun olarak bize tahsis edilen bir katarla Haydarpaşa'ya hareket ettik. Sabahattin'le en sıcak dostluk ilişkilerimiz, arkadaşlığımız böylece 1939 sonlarında başlamış oldu.

Ankara'ya dönünce Şükrü Şenozan'la aynı evi paylaşmaya başlayan Niyazi Ağırnaslı, Sabahattin Ali evlenip Ankara'ya yerleşince sık sık onları ziyaret eder. Kimi zaman karneyle dağıtılan ekmeğin yanına paraları yeterse biraz pastırma, peynir ve bir şişe